

УДК 373.2.015.3:159.954

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249780>

АНЖЕЛА ПАСІЧНИЧЕНКО

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-5500-0070>

Place of work: V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University, Poltava

Country: Ukraine

Email: pasichnichenkoan@gmail.com

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті розкрито актуальність проблеми формування креативного потенціалу особистості. З'ясовано сутність, характеристику дефініції «креативність» та описано погляди науковців на структуру креативності. Зазначено, що не існує єдиного трактування поняття «креативність» та наявні різні підходи до її формування. Креативність є багатовимірним утворенням та визначається як здатність до творчої діяльності, як комплекс інтелектуальних, особистісних властивостей індивіда, прояв індивідуальності та її здатність самостійно ставити проблему, створювати нові та оригінальні ідеї, виходити за межі заданої ситуації, нешаблонно розв'язувати завдання, досягати незвичних результатів.

Визначено зміст поняття «креативність дитини дошкільного віку». Показано, що креативність є базовою якістю особистості дошкільника поряд із спостережливістю, самостійністю, ініціативністю, відповідальністю, чуйністю, справедливістю. Вказано, що дошкільний вік є сенситивним для становлення творчої діяльності та розвитку креативності, оскільки у цей віковий період дитина активно накопичує знання та оволодіває необхідним для творчості досвідом, виявляє допитливість, спостережливість, прагне пізнавати нове. Інтенсивний розвиток пізнавальної та особистісної сфери, включення у різноманітні види діяльності є підґрунтям розвитку креативності.

На основі аналізу результатів наукових досліджень та педагогічної практики зроблено висновок про необхідність урахування умов для становлення та реалізації креативного потенціалу дошкільника. Зокрема, створення необхідного розвивального середовища, що випереджає розвиток дитини; забезпечення позитивного психологічного клімату, який передбачає наявність доброзичливої атмосфери як у сім'ї, так і в закладі дошкільної освіти; надання дитині свободи у виборі діяльності, засобів її виконання, способів дій та максимальне уникнення чіткої регламентації; сприяння формуванню пізнавальної мотивації, пізнавальної активності шляхом створення необхідних умов для творчої діяльності дитини; сприяння розвитку уяви, критичного мислення, формування уміння комбінувати раніше відомі способи дій з новими, здатності відмовлятися від шаблонності мислення, пропонувати незвичні варіанти та знаходити альтернативи у вирішенні по-даних завдань.

Ключові слова: креативність; творчість; креативність дитини дошкільного віку, формування креативності; дошкільний вік.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Необхідність продуктивних перетворень у всіх сферах життя сучасного суспільства є передумовою інтересу до вивчення питань творчості, творчої ініціативи, здібностей. У цьому контексті дослідження проблеми становлення креативності набуває особливого значення, оскільки така інтегральна характеристика особистості забезпечує можливість успішної адаптації до змін, самовираження та самореалізації, підвищує ефективність діяльності. У зв'язку з цим, формування креативної особистості – одне із важливих соціальних завдань, розв'язувати яке покликані всі ланки системи освіти, починаючи із дошкільної.

Останні десятиліття характеризуються значним ростом уваги до розвитку креативних потенціалів дошкільників, що, безсумнівно, позначилося на активізації педагогічних пошуків, як у науці, так і в практиці дошкільного виховання. Базовий компонент дошкільної освіти визначає креативність як одну із базових якостей дошкільника поряд із самостійністю, ініціативністю, спостережливістю, відповідальністю, справедливістю, чуйністю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Природа виникнення, специфіка, умови формування креативного потенціалу особистості є предметом теоретичних та експериментальних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців: Б. Ананьєва, Дж. Гілфорда, В. Бехтерева, Г. Костюка, Я. Пономарьова, К. Роджерса, В. Роменця, С. Рубінштейна, Б. Теплова, Е. Торренса та ін. Методи, засоби розвитку креативності представлені у працях Г. Альтшуллера, Ю. Бабаєвої, Д. Богоявленської, В. Крамаренко, О. Матюшкіна, В. Юркевич та ін.

Особливості креативності та її формування у різних видах діяльності у дітей аналізуються у дослідженнях Л. Артемової, А. Богуш, Л. Брежневої, Р. Буре, Л. Виготського, Н. Гавриш, В. Дихти-Кірфф, Д. Ельконіна, Л. Зайцевої, Л. Калмикової, О. Кульчицької, Н. Лейтеса, В. Мерліна, В. Моляка, Т. Піроженко, М. Поддякова, О. Проскури, М. Холодної, Н. Химич та ін. У той же час ціла низка питань щодо формування креативності у дітей дошкільного віку залишилася недостатньо вивченою.

Мета дослідження полягає в аналізі особливостей та передумов формування креативності у дітей дошкільного віку.

Основний виклад матеріалу. Як здатність людини відмовитися від стереотипних способів мислення, здатність до руйнування загальноприйнятого, звичайного порядку походження ідей у процесі мислення, поняття «креативність» було вперше використано та визначено у 1922 році Д. Сімпсоном. Дж. Гілфорд пропонує визначати креативність як здібність дивуватися і пізнавати, уміння знаходити рішення у нестандартних ситуаціях, спрямованість на відкриття нового (Гілфорд, 1969). Креативність, на думку Е. Торренса, – у широкому значенні – здатність породжувати оригінальні ідеї та використання нестандартних способів інтелектуальної діяльності, у вузькому – дивергентні здібності (Torrance, 1988, с. 45).

В. Дружинін, здійснивши аналіз зарубіжних теорій, виділяє такі підходи до розуміння креативності: згідно першого креативність аналізується як здобутий результат за його якістю, кількістю та затребуваністю; у відповідності з другим, вона полягає у неординарному мисленні, його варіативності; третій напрям визначає її як унікальну властивість, важливу якість людини, рису характеру; останній напрямок відносить її до царини психічних процесів, особливо наголошуючи на ролі у ньому мислення (Дружинін, 2007, с. 171).

О. Білер під креативністю розуміє загальну здатність людини до інновацій та творчості у різних сферах її діяльності. Креативність – це не лише здатність створювати щось нове, але це й уміння створювати щось нове з певною метою. «Це дає змогу зробити припущення, що здатність та уміння можна розвинути, і як наслідок зробити безпосередньою складовою особистості як здатність до аналізу чи вміння синтезувати», – наголошує О. Білер (Білер, 2020, с. 11)

У психологічному словнику запропоноване таке визначення: «креативність (від лат. creatura – створення) – це здатність породжувати незвичні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації (Шапара, 2009, с. 210).

О. Кульчицька та В. Моляка аналізуючи творчий потенціал людини, як одну із важливих складових виділяють креативність та визначають її як вміння комбінувати, знаходити аналогії, реконструювати; схильність до зміни варіантів, економічність розв'язків, раціональне використання засобів, часу тощо (Кульчицька, & Моляка, 2008, с. 55).

На думку В. Павленко, креативність є загальною властивістю особистості, яка проявляється під час творчого процесу як здатність породжувати різноманітний, соціально важливий, оригінальний продукт і продуктивні шляхи його застосування; здатність знаходити рішення у нестандартних ситуаціях; властивість, яка реалізується лише за сприятливих умов середовища на високому рівні в різних галузях людської діяльності протягом свого життя (Павленко, 2016, с. 129).

Погоджуємося з думкою О. Білер про те, що в науково-педагогічній літературі поняття «креативність» частіше застосовується як синонім до слова «творчість». О. Білер наголошує, що хоча поняття «креативність» і «творчість» дуже близькі за змістом, усе ж вони мають певні відтінки у значенні. Основою творчого процесу є натхнення автора, його здібності. Тобто творчості не існує без натхнення. У свою чергу, основою креативності є прагматизм, тобто доцільність, корисність вихідного продукту. Творчі люди залежать від настрою та власних емоцій (Білер, 2020, с. 11).

Різнорічність трактувань креативності породжує варіативність підходів до визначення її структури, яка у різних дослідженнях набуває різноманітні змістові детермінанти.

Так, Дж. Гілфорд уважав основою креативності як загальної творчої здібності, операцію дивергенції разом із операціями перетворення та імплікації, а оригінальність (адаптивну гнучкість –

не тривіальність, незвичність підходу), аудіовізуальну гнучкість (здібність надавати вербальній чи візуальній формі задумані обриси), семантичну спонтанну гнучкість (здатність продукувати різноманітні ідеї в нерегламентованій ситуації), легкість аналогій та протиставлень, експресивну продуктивність визнавав за основні параметри творчості (Гилфорд, 1969).

У структурі креативності О. Матюшкін виділяє такі компоненти: допитливість, легкість володіння мовою (як засобу формулювання думок), інтуїтивність (Матюшкін, 1989, с. 31).

Формування творчої особистості є одним із актуальних виховних завдань, оскільки життя в сучасному інформаційному просторі, вимагає від людини уникання шаблонності, стереотипності дій, розвитку таких індивідуальних особливостей мислення, як гнучкість, самостійність, здатності приймати нестандартні рішення, винахідливості, оригінального підходу до вирішення проблем. Дошкільне дитинство – вік, що має вирішальне значення для формування цих якостей, оскільки це період зародження творчого потенціалу особистості (Пасічніченко, 2017, с. 287).

Креативність є передумовою для розвитку творчості та однією з базисних характеристик особистості дитини дошкільного віку. Цікавим та ґрунтовним, на нашу думку, є дослідження здійснене В. Дихтою-Кірфф, яка сутність поняття «креативність дітей старшого дошкільного віку» визначає як особливу здатність особистості породжувати незвичайні ідеї, відхилятися у мисленні від традиційних схем, швидко розв'язувати проблемні ситуації, що обумовлює прагнення розмірковувати, вербально комбінувати, висловлювати варіанти вирішення проблеми; виявлення перетворювальної активності дитини» (Дихта-Кірфф, 2018, с. 8).

Зазначимо, що дошкільний вік є найбільш сенситивним періодом для формування креативності. Саме у цей віковий період дитина активно накопичує знання та отримує величезний досвід необхідний для творчої діяльності. Всі пізнавальні психічні процеси інтенсивно розвиваються. Підвищується її пізнавальна активність, допитливість, спостережливість, розвиваються пізнавальні мотиви та інтереси. Характерним для дошкільника є прагнення пізнавати нове, пошукова активність, бажання не лише пізнавати об'єкти навколишнього світу, а й змінювати. Він включається у різноманітні види діяльності, які є не лише доступними для нього, а й викликають бажання проявити себе в них, розкрити свої можливості, потенціал, здібності. Все це є основою для розвитку його творчого потенціалу.

Однак, не зважаючи на наявність таких передумов для розвитку креативності у дітей, важливим є створення спеціальних умов як у закладах дошкільної освіти, так і в родині.

Проаналізувавши результати психолого-педагогічних досліджень та досвід роботи визначимо основні умови, на нашу думку забезпечення яких сприятиме формування креативного потенціалу дитини. Так, важливою передумовою його розвитку є створення обстановки, що випереджає розвиток. Це стосується не лише предметного середовища, а й системи соціальних відносин, які спонукатимуть дитину до творчої діяльності. Зокрема, необхідним є збагачення навколишнього середовища різноманітними предметами, матеріалами та стимулами для пошукової, творчої діяльності з метою розвитку допитливості та активізації пізнавального інтересу.

Акцентуємо увагу також на необхідності забезпечення комфортного психологічного клімату, який передбачає наявність доброзичливої атмосфери як в сім'ї, так і в закладі дошкільної освіти. Дорослі повинні створити безпечну психологічну основу для реалізації дитиною творчого пошуку і відкриттів. У цьому аспекті важливою є підтримка позитивних емоцій та уникнення зауважень, осуду, критики. Необхідно дозволити дитині отримати почуття задоволення від власних досягнень, від власної творчої діяльності. У той же час, не лише стимулювати до творчості, заохочувати до висловлювання оригінальних ідей, а й проявляти співчуття у разі невдач, терпляче ставитися до дивних, не стандартних, але власних ідей дитини.

Однією з умов успішного розвитку креативного потенціалу дошкільника, на нашу думку, є надання свободи дитині у виборі діяльності, засобів її виконання, способів дій та максимальне уникнення чіткої регламентації. Важливо розуміти, що в основі творчої діяльності лежить не передача готових знань, умінь, навичок, а спонукання до пошуку нового, оригінального. Необхідною умовою є підбір таких видів діяльності, завдань, які сприятимуть розвитку уяви, критичного мислення; формуватимуть у дитини вміння комбінувати раніше відомі способи дій з новими, здатність відмовлятися від шаблонності, виходити за рамки заданої ситуації, пропонувати незвичні варіанти та знаходити альтернативи у вирішенні завдань.

Висновки. Отже, аналіз наукових джерел дозволив зробити висновок про актуальність проблеми формування креативності та вказати на різноманітність підходів до визначення поняття «креативність». Сучасна наука не містить єдиного, однозначного тлумачення поняття «креативність». Креативність визначаємо як здатність до творчості, властивість особистості, прояв індивідуальності та її здатність створювати нові, оригінальні продукти, нестандартно розв'язувати завдання, виходити за межі заданої ситуації, досягати незвичних результатів. Дошкільний вік є сприятливим для розвитку креативного потенціалу. Його сенситивність обумовлена віковою специфікою психічного розвитку дитини та передбачає створення особливих умов для формування креативності.

Зазначимо, що дане дослідження не претендує на вичерпний розгляд досліджуваної проблеми. Перспективи дослідження вбачаємо у вивченні шляхів формування креативності у дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ : Фенікс, 2014. 200 с.
- Білер О. С. Розвиток креативності як базової здібності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. *Дошкільна та початкова освіта в сучасному педагогічному просторі* : монографія / за заг. ред.: О. В. Лобової, С. М. Кондратюк. Суми, 2020. С. 7–26.
- Гилфорд Дж. Три сторони інтелекта. *Психологія мышлення* / ред. А. М. Матюшкина. Москва : Прогресс, 1969. С. 433–456.
- Дихта-Кірф В. Л. Формування у старших дошкільників креативності в центрах розвитку дитини : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Інститут проблем виховання НАПН. Київ, 2018. 23 с.
- Дружинин В. Н. Психологія общих способностей. Санкт-Петербург, 2007. 368 с.
- Кульчицкая Е. И., Моляко В. А. Сирень одаренности в саду творчества. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. 316 с.
- Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности. *Вопросы психологии*. 1989. № 6. С. 29–33.
- Павленко В. В. Креативність: сутнісна характеристика поняття. *Креативна педагогіка*. 2016. Вип. 11. С. 120–131.
- Пасічніченко А. В. Навчальна дисципліна «Психологія дитячої творчості» у системі професійної підготовки майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу. *Педагогіка та психологія*. 2017. Вип. 56. С. 285–293.
- Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / ред. В. Б. Шапара. Харків : Прапор, 2009. 672 с.
- Torrance E. P. The Nature of Creativity as Manifest in its Testing. *The Nature of Creativity*. New York, 1988. P. 32–75.

REFERENCES

- Bila, I. M. (2014). *Psycholohiia dytiachoi tvorchosti [Psychology of children's creativity]*. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
- Bilier, O. S. (2020). Rozvytok kreatyvnosti yak bazovoi zdibnosti ditei starshoho doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku [Development of creativity as a basic ability of children of senior preschool and primary school age]. In O. V. Lobovoi, & S. M. Kondratiuk (Eds.), *Doshkilna ta pochatkova osvita v suchasnomu pedahohichnomu prostori [Preschool and primary education in the modern pedagogical space]* (pp. 7-26). Sumy [in Ukrainian].
- Druzhinin, V. N. (2007). *Psihologija obshhikh sposobnostej [General ability psychology]*. Sankt-Piterburg [in Russian].
- Dykhta-Kirff, V. L. (2018). *Formuvannia u starshykh doshkilnykiv kreatyvnosti v tsentrakh rozvytku dytyny [Formation of creativity in older preschoolers in child development centers]*. (Extended abstract of PhD dissertation). Kyiv [in Ukrainian].
- Gilford, Dzh. (1969). Tri storony intellekta [Three sides of intelligence]. In A. M. Matjushkina (Ed.), *Psihologija myshlenija [Psychology of thinking]* (pp. 433-456). Moskva: Progress [in Russian].
- Kul'chickaja, E. I., & Moljako, V. A. (2008). *Siren' odarennosti v sadu tvorchestva [Lilac giftedness in the garden of creativity]*. Zhitomir: Vid-vo ZhDU im. I. Franka [in Russian].
- Matjushkin, A. M. (1989). Konceptija tvorcheskoi odarennosti [Creative giftedness concept]. *Voprosy Psihologii*, 6, 29-33 [in Russian].
- Pasichnichenko, A. V. (2017). Navchalna dystsyplina «Psihologhiia dytiachoi tvorchosti» u systemi profesiinoy pidhotovky maibutnoho vykhovatelja doshkilnoho navchalnoho zakladu [The Academic Discipline of "Psychology of children's creativity" in the system of professional training of future preschool teachers]. *Pedagogy and Psychology*, 56, 285-293 [in Ukrainian].
- Pavlenko, V. V. (2016). Kreatyvnist: sutnisna kharakterystyka poniattia [Creativity: the essential characteristics of the concept]. *Creative pedagogy*, 11, 120-131 [in Ukrainian].
- Shapara, V. B. (Ed.). (2009). *Psihologhichniy tлумачnyi slovnyk naisuchasnishykh terminiv [Psychological explanatory dictionary of the most modern terms]*. Kharkiv: Prapor [in Ukrainian].
- Torrance, E. P. (1988). The Nature of Creativity as Manifest in its Testing. In R. Sternberg (Ed.), *The Nature of Creativity* (pp. 32-75). New York.

PASICHNICHENKO A.

FORMATION OF PRESCHOOL CHILDREN'S CREATIVITY

The article reveals the urgency of the issue of forming the individual's creative potential. The essence and characteristics of the category 'creativity' are clarified. The views of scientists on the structure of creativity are described. It is noted that there is no single interpretation of the concept of the category 'creativity' and there are different approaches to its formation. Creativity is a multidimensional formation and is defined as the ability to creative activity, as a set of intellectual, personal qualities of the individual, the individuality display and its ability to pose a problem, create new and original ideas, go beyond a given situation, solve problems, and achieve unusual results.

The meaning of the category 'a preschool child's creativity' is determined. It is shown that creativity is a basic quality of a preschooler's personality along with observation, independence, initiative, responsibility, sensitivity, and justice. It is stated that preschool age is sensitive for the formation of creative activity and development of creativity, because in this age period the child actively accumulates knowledge and masters the necessary experience for creativity, shows curiosity, observation, seeks to learn new things. Intensive development of the cognitive and personal sphere and inclusion in various activities are the basis for the creativity development.

Based on the analysis of the results of scientific research and pedagogical practice, a conclusion is made about the need to take into account the conditions for the formation and realization of preschoolers' creative potential of. In particular, the creation of the necessary developmental environment that anticipates the development of the child; ensuring a positive psychological climate, which provides for a friendly atmosphere both in the family and in the preschool institution; giving the child freedom in the choice of activities, means of its implementation, methods of action and maximum avoidance of clear regulations; promoting the formation of cognitive motivation, cognitive activity by creating the necessary conditions for creative activity of the child; promoting the development of imagination, critical thinking, the formation of the ability to combine previously known methods of action with new ones, the ability to abandon the stereotypes of thinking, to offer unusual options and find alternatives in solving the given problems.

Keywords: *creativity; art; a preschool child's creativity of; creativity formation; preschool age.*